

УДК 811=161'282

UDC

DOI: 10.17223/18572685/60/13

У ПОШУКАХ САКРАЛЬНИХ МОВНИХ КОДІВ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ (НА МАТЕРІАЛАХ ЗАПОЗИЧЕНЬ РОСІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РУСИНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ)

О.І. Бедлінський¹, М.М. Набок²

¹ Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

Україна, 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

E-mail: Bedlinskyi@i.ua

² Сумський державний університет

Україна, 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2

E-mail: nabok.marinka@gmail.com

Авторське резюме

У статті наголошується, що запозичена лексика, формуючи свідомість, може як збагачувати мову, так і збіднювати, «засмічувати» її, звужуючи свідоме відображення світу. Обґрунтовуються критерії поділу лексичних запозичень на такі, які збіднюють та збагачують мову. Відповідно до виокремлених критеріїв проаналізовано функціонування окремих українських, російських і русинських лексем у російській та українській мовах. Зазначається, що смисли слів збуджуються не окремими словами, а кластерами слів, тобто сім'ями слів, стійкими словосполученнями тощо, а окремі лексеми можуть опосередковано впливати на збудження смислів іншими словами без зміни їх значень. У різних мовах та діалектах збереглися окремі лексеми, запозичення, втрата яких у близькоспоріднених мовах впливає на динаміку формування загальних уявлень. Простежується існування мовних кодів, які у різних мовах збереглися і функціонують по-різному та можуть тривалий час існувати без усвідомлення їх смислів народом. Виокремлено особливості збудження образів (значень лексем) і образно-емоційних зв'язків (смислів слів) у близькоспоріднених мовах. З'ясовано, що однакові загальнолюдські цінності формуються на основі несвідомих мовних кодів і можуть передаватися нащадкам різними засобами у різних мовах: в одній мові – через етимологічні зв'язки сімей слів, в іншій – через стійкі словосполучення. Обґрунтовується можливість і необхідність запозичень окремих лексем як складо-

вих сакральних мовних кодів загальнолюдських цінностей, які могли б збагатити літературні мови не лише кількісно, але й якісно.

Ключові слова: запозичення, значення лексем, мова, міжетнічна взаємодія, сакральні мовні коди, смисли слів.

В ПОИСКАХ САКРАЛЬНЫХ ЯЗЫКОВЫХ КОДОВ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ (НА МАТЕРИАЛАХ ЗАИМСТВОВАНИЙ РУССКОЙ, УКРАИНСКОЙ И РУСИНСКОЙ ЛЕКСИКИ)

А.И. Бедлинский¹, М.Н. Набок²

¹ Сумский государственный педагогический университет
им. А.С. Макаренко
Украина, 40002, г. Сумы, ул. Роменская, 87
E-mail: Bedlinskiyi@i.ua

² Сумский государственный университет
Украина, 40007, г. Сумы, ул. Римского-Корсакова, 2
E-mail: nabok.marinka@gmail.com

Авторское резюме

В статье отмечается, что заимствованная лексика может как обогащать язык, расширяя и углубляя сознание, так и засорять его, сужая сознательное отражение мира. Обосновываются критерии отнесения лексических заимствований к таким, которые засоряют язык, и таким, которые его обогащают. В соответствии с выделенными критериями проанализировано функционирование отдельных украинских, русских и русинских лексем в русском и украинском языках. Отмечается, что смыслы слов возбуждаются не отдельными словами, а кластерами слов, т. е. семьями слов, устойчивыми словосочетаниями и т. п., а отдельные лексемы могут косвенно влиять на возбуждение смыслов других слов без изменения их значений. В различных языках и диалектах сохранились отдельные лексемы, заимствования или такие, потеря которых в близкородственных языках влияет на динамику формирования общих представлений. Прослеживается существование языковых кодов, которые в разных языках сохранились, функционируют по-разному и могут длительное время суще-

ствовать без осознания народом их смыслов. Установлены отдельные особенности возбуждения образов (значений лексем) и образно-эмоциональных связей (смыслов слов) в близкородственных языках. Выявлено, что одинаковые общечеловеческие ценности формируются на основе бессознательных речевых кодов и могут передаваться потомкам различными средствами в различных языках. В одном языке – через этимологические связи семей слов, в другом – через устойчивые словосочетания. Обосновывается возможность и необходимость заимствований отдельных лексем как составных сакральных языковых кодов общечеловеческих ценностей, которые могли бы обогатить литературные языки не только количественно, но и качественно.

Ключевые слова: заимствования, значения лексем, язык, межэтническое взаимодействие, сакральные языковые коды, смыслы слов.

IN SEARCH OF SACRAL LANGUAGE CODES OF COMMON HUMAN VALUES (ON LOANWORDS OF RUSSIAN, UKRAINIAN AND RUSINIAN LEXIS)

O.I. Bedlinskyi¹, M.N. Nabok²

¹ Sumy State A.S. Makarenko Pedagogical University
87 Romenskaya Street, Sumy, 40002, Ukraine
E-mail: Bedlinskyi@i.ua

² Sumy State University
2 Rimsky-Korsakov Street, Sumy, 40007, Ukraine
E-mail: nabok.marinka@gmail.com

Abstract

The article emphasizes that borrowed lexis can both enrich the language, expanding and deepening the consciousness, and clog it, narrowing the conscious reflection of the world. The authors specify the criteria for attributing the loanwords as littering or enriching the language and analyze the functioning of certain Ukrainian, Russian and Rusinian lexemes in the Russian and Ukrainian languages. It is noted that the senses of the word are determined not by separate words, but their clusters (families of words, stable phrases, etc.), with individual lexemes being able to indirectly affect the senses of other words without changing their meanings. Different languages and dialects have individual lexemes or loanwords, which, when lost, can affect the dynamics of formation of general concepts in closely related languages. The authors investigate the

linguistic codes in different languages that function in different ways and can exist for long without people realizing their senses. Having determined the specificity of evoking images (lexical meanings) and emotional connections (senses) in closely related languages, the authors find out that the same universal human values rely on unconscious speech codes and can be transmitted to descendants by various means in different languages: through the etymology of word families in one languages or through set-expressions in others. The researchers substantiate the possibility and necessity of borrowing individual lexemes as elements of sacral language codes of universal human values that could enrich literary languages both in quantity and quality.

Keywords: loanwords, meaning, language, inter-ethnic interaction, sacred language codes, senses of words.

З того часу, коли з'явилося поняття *літературна мова*, одні науковці обстоюють думку про необхідність боротьби із засміченням мови словами іншомовного походження, а інші доводять необхідність запозичень, адже вважають, що це збагачує мову. На нашу думку, тут немає суперечності, потрібно шукати не аргументи щодо тієї чи іншої тези, а спробувати знайти підстави визначення корисності та шкідливості запозичень загалом і конкретних запозичень зокрема. У цьому сенсі можна буде боротися із запозиченою лексикою, яка засмічує мову, і одночасно сприяти поширенню лексики, яка збагачує мову не лише кількісно, але й якісно. Особливо актуальне це питання щодо говірок, діалектів та мов, які мають спільне походження.

У розв'язанні означеної проблеми ми зверталися до положень російських дослідників О. Ломакіної і В. Мокієнко, які зауважили, що «выявление национально специфического на фоне общего поможет более объективно и нюансировано раскрыть познавательный потенциал как русинской паремииологии, так и сопоставляемых (и сопоставимых) с нею близкородственных украинской и русской» [15: 126]. Аналізували також праці І. Керча [11–14], Ю. Чорі [22], рейтинг посилань у мережі Інтернет, який, на нашу думку, можна використувати як метод оцінки емоційного ставлення до окремих слів.

Відтак спробуємо проаналізувати деякі запозичення в українську мову російської і русинської лексики, послуговуючись мовною концепцією свідомості, згідно з якою «мова є системою організації потоків сенсорної інформації у формі кластерів здогадок: асоціативних полів, полів аналогій, комбінацій і реконструкцій, сімей слів зі спільною етимологією, ідіом, інтуїтивних правил побудови слів та речень тощо. Окремі слова розглядаються як складові навчання: умовні стимули, умовні реакції, операнти, підкріплюючі стимули» [5: 24]. Тож, зважаючи на положення, що запозичення можуть як збагачувати

(кількісно чи якісно) мову, так і навпаки її засмічувати, спробуємо виокремити підстави розмежування запозичень за критерієм збагачення і засмічення мови, з наступним аналізом конкретних прикладів.

По-перше, є запозичення, які підпорядковуються історико-географічним чинникам. Придумувати нові назви для привезених з інших континентів фруктів чи овочів часто недоцільно, як нерідко недоцільно придумувати інші назви для хімічних сполук, людських знарядь та виробів і т. ін., виготовлених в інших країнах і названих словами інших мов. У більшості такі запозичення кількісно збагачують мову.

По-друге, запозичення можуть бути корисними, коли необхідно обмежити образно-емоційні зв'язки, збуджувані словами, наприклад, у наукових поняттях чи поезії. І. Франко писав: «... коли він говорить або коли ви читаєте його виклад, то без огляду на його і на вашу волю самі його слова викликають у вашій уяві величезні ряди образів, не раз зовсім відмінних від тих, які бажав викликати в вас автор» [21: 46–47]. На нашу думку, запозичення з інших мов у науці доцільне, коли для кращого розуміння поняття необхідне збудження образів, відмінних від образів, збуджуваних словами рідної мови, або коли запозичений термін позначає складний процес, який важко правильно перекласти за допомогою одного чи кількох слів.

Проте якщо поняття пов'язане з загальними уявленнями, коли образно-емоційні зв'язки цього поняття органічно пов'язані зі словом рідної мови, – запозичення недоцільне, адже ускладнює його формування і розуміння наукових текстів. Так, уживання слова «ідентифікація» утруднює розуміння текстів з психології у студентів, які ще не володіють поняттєвим апаратом, бо контексти вживання слова у засобах масової інформації збуджують образ упізнавання, а не уподібнення та ототожнення, які визначають зміст психологічного поняття «ідентифікація». Такі запозичення можуть шкодити свідомому сприйманню наукових текстів під час навчання, збуджуючи побічні враження, від яких застерігав І. Франко.

По-третє, запозичення можуть бути корисними, якщо вони розширюють і поглиблюють свідомість як окремої людини, так і народу. Це можливо за умови повторного запозичення староруських, старослов'янських, навіть індоєвропейських слів, утрачених у російській чи українській мовах і збережених у малих мовах та діалектах, за умови, що запозичені слова розширюють сім'ю слів окремої мови. У словнику І. Керча читаємо: «добродячити = благоприятствувать» [11: 226], «подобрити = помирить; подобрити = исправить» [12: 106]. На нашу думку, запозичення таких слів могли б якісно збагатити як українську, так і російську мови, тому що збільшують сім'ї слів, а відтак збагачують загальні уявлення. Коли ми послуговуємося словами

рідної мови, то збуджуємо образи, не лише безпосередньо пов'язані з конкретним словом або словосполученням. Наприклад, коли, вітаючись, кажемо: «Добрий день!», збуджуємо образи, пов'язані з багатьма іншими словами зі змістом «добро». І не лише з окремими словами, але й з ідіомами, фразеологізмами, прислів'ями і т. ін.

Дж. А. Альварез і А. Оліва, досліджуючи сприймання, виявили, що «у деяких випадках об'єкти, які є поза зоною уваги, настільки погано представлені, що здається, ніби ми взагалі не маємо корисної інформації про них. Однак виявилось можливим поєднання цієї неточної інформації для відновлення точного показника групи» [1; 2: 123]. Мова як другосигнальна система функціонує за такими ж механізмами, що і першосигнальна система. Наші уявлення, особливо про абстрактні категорії, є збірними образами. Кожне слово з сім'ї слів на позначення добра, наприклад, «добре», «добробут», «доброчинний», «доброчесний», «добраніч», може викликати загальний збірний образ добра. Отже, одне і те ж слово у різних мовах може бути складовою різних кластерів слів, тобто пов'язане з різними словами, словосполученнями тощо, які впливають на збудження смислу слова. Однакові слова у різних мовах збуджують дещо відмінні образи, а тому запозичення можуть впливати на загальні уявлення, як збагачуючи їх, так і спотворюючи. Свідченням цього є психолінгвістичні дослідження. «У змішаномовних молодших школярів у порівнянні з україномовними і російськомовними учнями у поясненні "добра" збільшується кількість визначень через опозицію "злу", що може загрожувати радикалізацією у майбутньому» [6: 74–75]. Але розуміння добра у різних народів і його відображення у різних мовах – складна проблема, яка заслуговує на окрему ґрунтовну розвідку.

Проте запозичення можуть бути шкідливими через звуження і навіть блокування свідомості у результаті вживання деяких слів. Так, запозичення ненормативної лексики блокує свідомість через руйнування зв'язків слова з образами. Навряд чи хто-небудь, вживаючи нецензурну лексику, візуалізує сказане. Тобто, в момент вживання матизму, взаємозв'язки потоків образів будь-якої модальності з потоками слів руйнуються чи перестають усвідомлюватися. Маємо «БЕЗобразні слова» [4]. Зауважимо, що «безобразність» як недолік – усвідомлений російською мовою, є у словнику І. Керча [11: 69] як русинська лексема, але не усвідомлений українською. У словнику В. Даля читаємо: «безобразие ср. безобразица ж. отсутствие должного образа, вида, наружности; недостаток красоты, красы, стати, склада, басы; уродливость, нескладность, безвкусие... Человек духовно обезобразел» [8: 67].

По-четверте, у мовних сім'ях слів, окремих ідіомах і фразеологізмах, на нашу думку, відображені сакральні коди буття людини, які зберігаються тисячоліттями, навіть коли народ цих формул не усвідомлює. С. Суляк та В. Зінов'єв, досліджуючи діяльність Г.О. Де-Воллана, який у 1870-х рр. відвідав Закарпаття, зазначали, що для верховинців було властиве вітання «Дай Боже!» [20: 381]. У наведеному прикладі виразно виявляється сакральний мовний код вітання. Зауважимо, що слово «Бог» не є обов'язковою складовою сакральних мовних кодів. Такі коди, як ми вважаємо, передаються кластерами слів. Так, слово «ласка» є майже у всіх слов'янських мовах. Словацькою і чеською воно означає любов, у багатьох інших слов'янських мовах означає вияв любові. Ідіома «будь ласка» російською перекладається як «пожалуйста». Чи є якась різниця, коли українець говорить «будь ласка» чи «пожалуйста»? У багатьох випадках немає. На Закарпатті прийнятні і те, й інше.

У діалозі зі словами «будь ласка» – «дякую» – «будь ласка» словосполучення «будь ласка» має значення бути ласкавим: у першому випадку воно виражає прохання виявити люб'язність і допомогти тому, хто просить про допомогу; у другому – виявляти повагу та любов до інших [4: 28]. Прикметно, що «будь ласка», «дякую», «будь ласка» є справжніми чарівними словами, сакральною формулою поширення любові. У закарпатських селах ця формула виявляється більш очевидно. Замість «будь ласка» говорять «будьте ласкаві» або «будьте добрий».

«Будьте добры, помогите мне» – виконує ту само функцію в російській мові, що і «будь ласка» в українській. Але після «спасибо» відповідати «будьте добры» якось неприйнятно, а «будьте ласкаві», «будьте добрый» – цілком природно не лише для Закарпаття. Українське слово «прошу», як і запозичене «пожалуйста», використовується як у проханні про допомогу, так і після слів вдячності, але сакральний смисл поширення любові втрачається. Те саме й зі словом «пожалуйста» в російській мові. Опитування українських студентів, для яких російська є рідною мовою, свідчить, що «пожалуйста» – просто слово ввічливості, тобто сакральний смисл поширення любові не усвідомлюється.

Хоча відносно нещодавно ці смисли ще були. Так, О. Потєбня писав: «пожалуйста» – платня – дія любові (пор. синоніміч. слова милувати – жалувати, з яких останнє і тепер ще подекуди значить любити), подарунок, але ніяк не законна винагорода, не наслідок договору двох осіб» [19: 160]. Подібне чуємо і по русинськи «Пожаловать = рачати; ласкати; затруднити ся; вділити / подарувати». «Пожалуйста = будьте добрый; прошу; затрудніте ся; ласкай(те); ... *(в ответ на спасибо) = дячно!; прошу!; най ся любит!; най ся бачит!»

[14: 155]. «Але зміст прадавнього коду "жаловать" у значенні любити у російській мові розмитий, адже набрав значення заробітної плати, жалю, невизначеності, дозволу тощо. Прадавня староруська формула поширення любові "будь ласка", "дякую", "будь ласка" в українській мові, така ж чи схожа формула русинів "будьте добрый", "дякую", "будьте добрый", у російському варіанті втрачає образно-емоційне відображення, а разом з тим утруднює усвідомлення сутності сакрального коду» [4: 28]. Не будемо стверджувати, можливо, для росіян і не втрачає, але для українців, які послуговуються словом «пожалуйста» чи «прошу» замість «будь ласка», – втрачає. Замість сакральних мовних кодів поширення любові і добра (передачі любові іншим, а не повернення) в такому разі залишаються лише слова ввічливості.

Русинське прислів'я «не мож, айбо кедь дуже хочеса – пожалуйста» [22: 540], на нашу думку, теж є формулою поширення добра і любові, якщо «пожалуйста» означає «даруй добро і любов іншим». А коли «пожалуйста» означає плату, дозвіл чи щось інше (пожалуй, да), то маємо формулу вседозволеності. На думку російських авторів, «Если нельзя, но очень хочется, то можно – иногда можно нарушать какой-л. запрет» [7: 54]. У першому випадку якщо не можна, а хочеться, то роби з любов'ю, для любові (для добра), а у другому – просто нехтуй заборону. Переклад вищезгаданого прислів'я українською з російської «Якщо не можна, але дуже хочеться, то можна» неприйнятний навіть для російськомовної людини, яка знає українську. Скорочена фраза «якщо не можна, то можна» блокує свідомість незгірш матизмів. Слід зауважити, що розглянутий фразеологізм очевидний не для всіх русинів, тому що русинською «пожалуй» теж означає «мабуть». «Мені йсе, пожалуй, буде дячитися – мені це, мабуть, буде подобатися» [7: 436].

Тут варто згадати слова російської дослідниці Т. Чернігівської: «Язык – у него есть одна очень неприятная черта: в нём ничто не равно самому себе никогда. Никакое слово само себе не равно. То, что они на поверхности звучат как "молоток" или "вигвам", нам никак не помогает. У нас ассоциативные процессы каждый раз разные, и этот молоток у меня может соединиться с незабудкой, потому что они там случайно лежали в какой-то момент, или мысль моя куда-то скакнула, и так получилось» [18: 42]. Слово збуджує безліч контекстів його вживання. А вже з цих контекстів мозок вибирає актуальні певному контексту образи й емоції, пов'язані зі словом. Але цей вибір закономірний, а не випадковий. Відповідно і у процесах сприймання – безліч сигналів, що діють на аналізатори, збуджують не випадкові, а конкретні адекватні ситуації, образи. А за цього міжмовні омоніми, які

є протилежними за значенням, можуть звужувати і навіть блокувати свідомість. А сама мова «зумовлюється етнічними особливостями світосприйняття і світорозуміння» [17: 204].

Розглянемо деякі приклади міжмовних омонімів, що мають протилежні значення в російській та українській мовах.

«Урода, врода – краса, п. uroda – краса від родити, ст. сл. родить, родь. У староукр. мові мало значення доброти. Уродливий – гарний» [16: 412]. Русинська лексема «уроода = урожай; уродины = рождение; уродность = урожайность, плодородие; уродный = урожайный» [12: 505]. Тут з'являється думка, що, коли загальновідомий вислів «краса врятує світ» подати як «врода врятує світ», він стає на порядок змістовнішим, бо поряд з красою присутня і доброта.

У русинсько-російському словнику І. Керча можна знайти низку лексем, які зберегли староруські етимологічні значення, втрачені, або навіть змінені на протилежні значення в українській і російській мовах. «Внимание = увага; позур, позорность» [13: 114]. «Варовати = охранять, беречь; предостерегать, остерегать» [11: 111]. «Варувливый = осторожный; варунок = условие; оговорка; уговор; варующий = предупреждающий; предостерегающий» [11: 112]. «Глупати = думать, задуматься, але поряд є слово глупость, яке означає теж саме, що й у російській мові» [11: 116].

Перша ідея, яка спадає на думку для пояснення протилежного значення міжмовних омонімів, – аналогія з такими ж міжмовними омонімами в інших мовах. Наприклад, «сарай» турецькою означає «палац». Слово «herr», яке німецькою означає «пан», стало матизмом. Можемо допустити, що причиною були ворожнеча, воєнні змагання тощо. Але задовольнятися одним поясненням, а тим більше замовчувати проблему – недоцільно. Інформація щодо протилежних значень міжмовних омонімів є у мережі Інтернет. А мережа, як відомо, обов'язково дасть відповіді. Google, на думку молоді, «знає все». Щодо дискурсів у мережі, І. Бабенко та О. Орлова зазначили: «как в народе говорят, шила в мешке не утаишь» [3: 256]. Тож краще, щоб на це відповіли науковці.

Потрібно зауважити, що частина омонімів з протилежними значеннями є у російській мові. Тобто, проблема міжмовних омонімів з протилежними значеннями може насправді бути завданням дослідження розвитку російської мови. Наведемо низку таких прикладів: «Урода ж. зап. южн. врода, рост, стан, стати, вся наружность, вид, образ, природа человека и животн. Поглядел бы ты в воду на свою на уроду! Зубры такие ж быки, да не той уроды (да урода не та)» [10: 598]; «Воровый сев. вост. (от вор? вар?) проворный, быстрый, скорый, прыткий, бойкий, расторопный, ловкий, живой, поворотливый. Постой,

корова: конь поворовой. Не хвастай, корова: есть лошадь поворовой. Не ворово, да здорово» [8: 243] «Позирать, позреть, поглядывать, посматривать, поглазеть... Позор, зрелище, что представляется взору. Стыд, поруганье, поношенье, бесчестье, срам; зрелище постыдное для виновника его. Такого позору наделал, что беда! Пал позор и на мою голову! Без позору рожи не износишь. Лучше смерть, нежели позор (нежели зол живот). Позорный, постыдный, срамной, поносный, наносящий поруганье, поношенье, бесчестный. Сплетни позорное дело. Позорный столб, к коему выставляются преступники на позор перед народом. | южн. зап. *видный, приятный на взгляд, красивый...* Девка позорная» [9: 231–232]. Тобто, «позор» – не лише сором і ганьба, а й видовище, до того ж, як сприймалося раніше, – приємне видовище. А словосполучення «девка позорная» до появи «позорного» стовпа, можливо, мало зовсім інший смисл. До речі, слово «дівка» українською мовою має додатній емоційний відтінок, а слово «девка» російською – від'ємний, хоча в обох мовах означають дівчину на виданні.

Причиною різниці емоційного забарвлення схожих слів у близьких мовах є переважаючі контексти вживання слів. В українській мові – «вогонь дівка», «дівка на виданні». У сучасній російській мові теж є ідіоми з додатнім емоційним забарвленням, але переважають інші – «продажная девка», «срамная девка», «дешевая девка». Навіть у класичній літературі переважають негативно забарвлені ідіоми «крепостная девка», «дворовая девка», «крестьянская девка» [4: 29]. До речі, пошукові системи мережі Інтернет на перші сторінки виводять більш позитивні посилання на слово «дівка», ніж на слово «девка». На запит російською вже у першому десятку посилань з'являються заголовки «Девка отожгла», «18+ШОК» і т. ін.

Русинська лексема «дівка» [13: 221] також означає незаміжню дівчину, «дівчити = быть не замужем; гулять в девках; дівчитися = молодиться» [13: 222]. Якщо в українській і російській мовах емоційне забарвлення формується через ідіоми, то додатне емоційне забарвлення русинської лексеми «дівка» формує сім'я слів з коренем «дів». Розлога сім'я слів з додатнім ставленням до молоді незаміжньої дівчини не спотворюється навіть за від'ємного ставлення до окремих «виданиць». «И рада бы ся дівка замуж отдати, та нико не хоче брати» [22: 299]. Щоправда наведений фразеологізм чи не єдиний, який можна зарахувати як емоційно від'ємний щодо образу незаміжньої дівчини. Решта 3-поміж більш, ніж ста фразеологізмів, зібраних Ю. Чорі, – додатні.

Слова на позначення загальних уявлень збуджують збірні образи, а не поняття чи конкретні образи. У збірних образах, що збуджуються

словом «дівка» чи «дівка», позитивних образів більше, ніж негативних, а у слові «девка» переважають негативні образи. Тут, напевно, важливою є не кількість таких образів, а сукупність емоційних зарядів, збуджуваних усіма контекстами вживання слова в сукупності з етимологічними зв'язками його сім'ї.

Запозичення слів, які можуть збуджувати образи, протилежні значенню чи емоційному забарвленню слів рідної мови, найбільш шкідливі з погляду засмічення мови, адже можуть блокувати свідомість, спотворюючи загальнолюдські цінності, зафіксовані у мереживі сімей слів, які народи плекали століттями.

Формування загальнолюдських цінностей пов'язане з несвідомими процесами соціального навчання (научения) у процесі опанування рідною мовою. У різних мовах використовуються різні засоби для передачі сакральних кодів загальнолюдських цінностей наступним поколінням. Так, у російській мові є ідіома «купеческое слово», в українській мові збереглася та ж формула закодована в етимологічних зв'язках сім'ї слів «справа, справедливість, правда та ін.». У словнику І. Керча знаходимо слово «бізнесмен», яке видається явно запозиченим з англійської, разом з тим у тому ж словнику знаходимо «бізовань = вера уверенность, доверие...», «бізовати = поручаться..., доверять...», «бізоншанство = свидетельство, доказательство...» [11: 79], «бізувність = уверенность, надежность, благонадежность, определенность, достоверность, верность» [11: 80].

Не заглиблюючись в етимологію, можемо засвідчити факт зв'язку бізнесу і довіри, які можуть формуватися на асоціативному рівні. Зрозуміло, що для формування загальнолюдських цінностей лише навчання як рефлекторного обумовлення недостатньо – необхідна організація цілеспрямованого навчання і виховання. Та коли у процесі навчання мови виникли асоціації, що зв'язують «бізнес і довіру», «справедливість, правду і справу», то сформувані переконання у непорушному «слові підприємця» буде легше.

Таким чином, запозичена лексика, формуючи свідомість, може як збагачувати мову, так і збіднювати її, звужуючи та, навіть, блокуючи свідоме відображення світу.

У малих мовах та діалектах є чимало лексем, втрачених літературними мовами, які колись були лексикою наших пращурів, що відображали сакральні коди загальнолюдських цінностей (поширення добра, любові, правди, справедливості тощо) і могли б збагатити літературні мови не лише кількісно, а й якісно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alvarez G.A. Representing multiple objects as an ensemble enhances visual cognition // Trends Cognitive Science. 2011. № 15. С. 122–131. DOI: 10.1016/j.tics.2011.01.003
2. Alvarez G.A., Oliva A. The representation of simple ensemble visual features outside the focus of attention // Psychological Science. 2008. № 19. P. 392–398. DOI: 10.1111/j.1467-9280.2008.02098.x
3. Бабенко И., Орлова О. Наивная этнология восточных славян в сетевой дискуссии о праве на прародину // Русин. 2015. № 4 (42). С. 251–261. DOI: 10.17223/18572685/42/17
4. Бедлінський О. Запозичена лексика чи світогляд свого народу? // Українська мова і література в школі. 2017. № 1 (130). С. 27–31.
5. Бедлінський О. Мовна концепція свідомості // Актуальні проблеми психології. 2018. Т. 12. Вип. 24. С. 18–26. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v12/i24/4.pdf> (останній перегляд: 15.11.2019).
6. Bedlinskyi O., Shcherbak T. Особливості уявлення добра одномовних та змішаномовних учнів четвертих класів // Психолінгвістика. 2018. № 24 (1). С. 63–78. DOI: 10.31470/2309-1797-2018-24-1-63-78
7. Белянин В., Бутенко И. Живая речь. Словарь разговорных выражений. М.: ПАИМС, 1994. 192 с.
8. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. М.: Рус. яз., 1989. Т. 1. 699 с.
9. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. М.: Рус. яз., 1990. Т. 3. 555 с.
10. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. М.: Рус. яз., 1991. Т. 4. 683 с.
11. Керча И. Русинско-русский словарь: в 2 т. Ужгород: ПоліПрінт, 2007а. Т. 1. 608 с.
12. Керча И. Русинско-русский словарь: в 2 т. Ужгород: ПоліПрінт, 2007б. Т. 2. 608 с.
13. Керча И. Русско-русинский словарь: в 2 т. Ужгород: ПоліПрінт, 2012а. Т. 1. 582 с.
14. Керча И. Русско-русинский словарь: в 2 т. Ужгород: ПоліПрінт, 2012б. Т. 2. 598 с.
15. Ломакина О., Мокиенко В. Познавательный потенциал русинских паремий на фоне русского и украинского языков // Русин. 2016. № 3 (45). С. 119–128. DOI: 10.17223/18572685/45/9
16. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови. Вінніпег, Канада: Накладом Товариства Волинь, 1994. Т. IV. 557 с.
17. Nabok M. Українські народні думи: національні особливості сприйняття в процесі міжкультурного спілкування // Психолінгвістика. 2018. № 24 (2). С. 198–217. DOI: 10.31470/2309-1797-2018-24-2-198-217
18. Никитский клуб. Цикл публичных дискуссий. «Каково это – быть камнем? (Субъективная реальность и мозг)». М.: 2015. Вип. 73. 72 с. URL: <http://>

nikitskyclub.ru/wp-content/uploads/2015/05/73.pdf (останній перегляд: 17.11.2019).

19. *Потебня А.* Слово и миф. М.: Правда, 1989. 624 с.

20. Суляк С.Г., Зиновьев В.П. Г.А. Де-Воллан и Угорская Русь // Русин. 2018. № 54 (4). С. 372–371. DOI: 10.17223/18572685/54/22

21. *Франко І.* Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Література і мистецтво: томи 26–43. Т. 31: Літературно-критичні праці (1897–1899). Київ: Наукова думка, 1981. 601 с.

22. *Чорі Ю.* Фразеологізми русинського языка: в 2 т. Ужгород: ТОВ «Іва», 2015. Т. 1. 504 с.

REFERENCES

1. Alvarez, G. (2011) Representing multiple objects as an ensemble enhances visual cognition. *Trends Cognitive Science*. 15. pp. 122–131. DOI: 10.1016/j.tics.2011.01.003

2. Alvarez, G.A., & Oliva, A. (2008) The representation of simple ensemble visual features outside the focus of attention. *Psychological Science*. 19. pp. 392–398. DOI: 10.1111/j.1467-9280.2008.02098.x

3. Babenko, I. & Orlova, O. (2015) Naive Ethnology of Eastern Slavs in Online Discussions on the Right to Homeland. *Rusin*. 4(42). pp. 251–261 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/42/17

4. Bedlinskyi, O. (2017) Zapozichena leksika chi svitoglyad svogo narodu? [Borrowings or the worldview of one's nation?]. *Ukrains'ka mova i literatura v shkoli*. 1(130). pp. 27–31.

5. Bedlinskyi, O. (2018) Movna kontsepsiya svidomosti [Language theory of consciousness]. *Aktual'ni problemi psikhologii – Actual Problems of Psychology*. 12(24). pp. 18–26. [Online] Available from: <http://www.appsychology.org.ua/data/jrn/v12/i24/4.pdf> (Accessed: 15th November 2019).

6. Bedlinskyi, O. & Shcherbak, T. (2018) Osoblivosti uyavlennya dobra odnomovnykh ta zmishanomovnykh uchniv chetvertikh klasiv [Peculiarities of presenting the good in fourth-grade monolingual and mixed-language students]. *Psycholinguistics*. 24(1). pp. 63–78. DOI: 10.31470/2309-1797-2018-24-1-63-78

7. Belyanin, V. & Butenko, I. (1994) *Zhivaya rech': Slovar' razgovornykh vyrazheniy* [Live Speech. Glossary of Colloquial Expressions]. Moscow: PAIMS.

8. Dal, V. (1989) *Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka: v 4 t.* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language]. Vol. 1. Moscow: Russkiy yazyk.

9. Dal, V. (1990) *Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka: v 4 t.* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language]. Vol. 3. Moscow: Russkiy yazyk.

10. Dal, V. (1990) *Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka: v 4 t.* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language]. Vol. 4. Moscow: Russkiy yazyk.

11. Kercha, I. (2007a) *Rusinsko-russkiy slovar': v 2 t.* [The Rusinian-Russian Dictionary]. Vol. 1. Uzhhorod: PoliPrint.

12. Kercha, I. (2007b) *Rusinsko-russkiy slovar'*: v 2 t. [The Rusinian-Russian Dictionary]. Vol. 2. Uzhhorod: PoliPrint.
13. Kercha, I. (2012a) *Rusinsko-russkiy slovar'*: v 2 t. [The Russian-Rusinian Dictionary]. Vol. 1. Uzhhorod: PoliPrint.
14. Kercha, I. (2012b) *Rusinsko-russkiy slovar'*: v 2 t. [The Russian-Rusinian Dictionary]. Vol. 2. Uzhhorod: PoliPrint.
15. Lomakina, O. & Mokienko, V. (2016) Cognitive Potential of Rusin Proverbs Compared with Those in the Russian and Ukrainian Languages. *Rusin*. 3(45). pp. 119–128 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/45/9
16. Mytropolyt Ilarion. (1994) *Etimologichno-semantichny slovnik ukrains'koi movi* [The Etymological and Semantic Dictionary of the Ukrainian Language]. Vol. 4. Winnipeg: Nakladom Tovaristva Volin'.
17. Nabok, M. (2018) Ukrainian National Dumas: National Perceptions in the Process of Intercultural Communication. *Psycholinguistics*. 24(2). pp. 198–217. DOI: 10.31470/2309-1797-2018-24-2-198-217
18. The Nikitsky Club of Academicians and Businessmen. (2015) "*Kakovo eto – byt' kamnem? (Sub'ektivnaya real'nost' i mozg)*" ["How does it feel to be a stone? (Subjective reality and brain)"]. Moscow: [s.n.]. [Online] Available from: <http://nikitskyclub.ru/wp-content/uploads/2015/05/73.pdf> (Accessed: 17th November 2019).
19. Potebnya, A. (1989) *Slovo i mif* [Word and Myth]. Moscow: Pravda.
20. Sulyak, S.G. & Zinoviev, V.P. (2018) G.A. De Wollant and Ugric Russia. *Rusin*. 54(4). pp. 372–371 (in Russian). DOI: 10.17223/18572685/54/22
21. Franko, I. (1981) *Zibrannya tvoriv u pyatdesyati tomakh. Literatura i mistetstvo* [Collections of Works in Fifty Volumes. Literature and Art]. Vol. 31. Kyiv: Naukova dumka.
22. Chori, Yu.S. (2015) *Frazeologizmy rusins'kogo yazyka: v 2 t.* [Phraseologisms of the Russian Language]. Vol. 1. Uzhhorod: TOV "Iva".

Бедлинский Алексей Иванович – кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии Сумского государственного педагогического университета им. А.С. Макаренко (Украина).

Бедлінський Олексій Іванович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка (Україна).

Oleksii I. Bedlinskyi – Sumy A.S. Makarenko State Pedagogical University (Ukraine).

E-mail: Bedlinskyi@i.ua

Набок Марина Николаевна – кандидат филологических наук, доцент кафедры языковой подготовки иностранных граждан Сумского государственного университета (Украина).

Набок Марина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян Сумського державного університету (Україна).

Marina N. Nabok – Sumy State University (Ukraine).

E-mail: nabok.marinka@gmail.com